

Срђан В. Старчевић¹
Универзитет одбране, Војна академија,
Департаман за друштвено-хуманистичке науке
Београд (Србија)

159.9:355(049.32)
355.358.014:159.9(049.32)

Приказ
Примљен 09/12/2022
Прихваћен 22/12/2022
doi: [10.5937/socpreg56-41682](https://doi.org/10.5937/socpreg56-41682)

ДОПРИНОС ВОЈНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ РАЗУМЕВАЊУ ПСИХОЛОШКОГ РАТА У ИНФОРМАЦИОНАЛНОМ ДОБУ

Јелена Петровић, *Војна психологија и психолошки рај:*
досијешнућа и перспејктиве. Лепосавић: Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић, 2021, 262 стр.

Изучавање војне психологије у Србији старо је дуже од једног века. Вероватно је први официр у Краљевини Србији који је покушао да се на компетентан начин бави

питањима и проблемима ове психолошке дисциплине био Тодор Павловић, кога је погибнија у Првом светском рату спречила да остави дубљи траг у нашој науци (Кајтез, Старчевић, 2021). Павловић је у краткој паузи између Другог балканског рата и Првог светског рата написао и објавио књигу под насловом *Из психологије борбе* (Pavlović, 1914). У тој књизи овај официр с докторатом стеченим на Сорбони и редовни професор војне педагогије на Војној академији у Београду изучавао је појаве страха и панике, мотивацију за борбу и утицај уверења у победу на исход битке. Ипак, из сагледавања развоја војне психологије у Срба види се да је снага тог развоја пулсирала. Велики замах војне психологије из времена СФР Југославије, видљив по великом броју истраживања, научних чланака и књи-

га, био је заустављен у распаду државе и грађанском рату, с пратећим сужавањем могућности за финансирање истраживања и смањивањем броја психолога запосених у војсци. Узгред, војна психологија доминантно и јесте била изучавана у војним академијама, па је, сасвим логично, свођењем на једну војну академију, без посебне катедре за војну психологију, битно умањен и научни потенцијал за бављење овом примењеном граном психологије.

¹ srdjan.starcevic@vs.rs

Значајна традиција војне психологије и разумевање значаја овог предмета за официрску професију, ипак, задржали су се. Да укажемо само на један разлог: према класичном схватању рата, на пример оном из пера пруског генерала Карла фон Клаузевица (*Karl von Clausewitz*), рат је акт силе, али и сукоб двеју воља (*Clausewitz*, 1951, стр. 41–44). Пошто се воља може наметати силом, али и сламати, слабити, разграђивати, зауздавати на основу деловања срачунатих да изазову ефекат на људе, њихове ставове, осећања и понашања, сасвим је јасно зашто је важно разумети психолошки рат. Информационо-технолошка револуција променила је друштво створивши на споју нових информационих технологија и нове организационе логике – мреже нови тип друштва, које Мануел Кастелс (*Manuel Castells*) назива информационачним друштвом. У новом типу друштва битно су промењене економија, политика и култура, и то, пре свега, на основу промене у комуникацији (*Castells*, 2018). Те промене и њихов утицај на психолошко ратовање до сада нису биле систематски изучаване у домаћој војној психологији. Монографија Јелене Петровић *Војна психологија и психолошки рат: досјипнућа и џерсјективне*, коју је прошле године објавио Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, прва је научна књига на српском језику у којој се на релевантан, компетентан и систематичан начин разматрају савремени феномени и проблеми психолошког рата у другој деценији 21. века.

Књига има предговор и седам поглавља, али се суштински дели на два дела.

У првом ауторка се бави војном психологијом, њеним дефинисањем, циљевима, задацима, настанком, развојем у свету и у Србији, савременим трендовима у војној психологији и њеном применом и достигнућима у рату. Мада се војна психологија бави широким спектром тема, од професионалне селекције и класификације војног људства, преко прилагођавања војној средини, мотивације и социјалне перцепције, до ергономије и понашања човека у рату, посебно су занимљиве опсервације ауторке о психолошком ратовању. Од древне таоистичке мудрости, према којој, непријатеља треба победити без борбе, до стварања војне психологије прошло је много времена. У даљој прошлости обрада непријатељеве воље за борбом заснивала се на искуству, интуицији и здравом разуму владара, војсковођа и њихових саветника и сарадника. У савременом добу у исту сврху се употребљавају психолошке методе и технике, дакле у (психолошки) рат иде се с научном подлогом.

У другом, обимнијем делу ауторка пред читаоца износи облике и специфичности психолошког рата (с посебним освртом на врсте дејстава у психолошком рату), чињенице о могућностима примене психолошког рата, као и начине заштите од дејстава психолошког рата од индивидуалног до институционалног нивоа. По њеном мишљењу, традиционална средства психолошког рата (леци, постери, плакати, графити, паролe), као и опробани и добро познати облици дејстава психолошког рата (пропаганда, гласине, дезинформације) још увек су присутни и употребљиви, али су допуњени, измењени и оснажени развојем нових информационих технологија. У монографији Јелене Петровић место су нашле све новине које је донела информационо-технолошка револуција. То су, да нагласимо само најзначајније: могућност примене друштвених мрежа у психолошком рату, употреба лажних вести, шаљивих садржаја с интернета (мимова), грађанског новинарства, спиновање и астротурфинг. Зато се с правом може рећи да ова књига доводи нашу војну психологију у данашњицу када

је реч о психолошком рату. Ауторка сматра да ће савремени трендови и достигнућа у геополитици, војним наукама, информатици, кибернетици и психологији вероватно водити даљем гранању, чак и потпуном осамостаљивању различитих облика психолошког рата.

У овом делу књиге ауторка разматра и психолошки рат као дискурс теорије завере. Ово је редак пример да се у нашој научној литератури посвети пажња теоријама завере као релативно честом и отпорном наративу с великим потенцијалом „за одржавање или успостављање моћи, чак и у форми примитивног мита о непобедивости и општем убеђењу о снази неке војске, државе или нације”, као и значајном друштвеном функцијом (Petrović, 2021, стр. 191). Заснована на релевантној литератури, ауторкина запажања, изведена из чињеница и вођена чврстом логиком, задржавају провокативну снагу црпљену из актуелности и природе теме.

Издавач се потрудио да ангажује седам рецензента за ову монографију, међу којима су тројица потекла из редова Војске Србије, што је одлична препорука за читаоце који се баве теоријом или праксом војних наука и којима сазнања о достигнућима и перспективама војне психологије треба да послуже за осмишљавање нових војних стратегија и тактика. Ауторкино широко схватање психолошког рата, међутим, уједно је и позив научницима из других научних области да се упусте у читање књиге, а можда и да исту тему сагледају из својих углова, те да вредна запажања објаве у новим радовима.

Srđan V. Starčević¹
University of Defence, Military Academy,
Department of Social Sciences and Humanities
Belgrade (Serbia)

A CONTRIBUTION OF MILITARY PSYCHOLOGY TO THE UNDERSTANDING OF PSYCHOLOGICAL WARFARE IN THE INFORMATIONAL AGE

Jelena Petrović, *Military Psychology and Psychological Warfare: Achievements and Perspectives*. Leposavić: Institute for Serbian culture, Priština – Leposavić, 2021, 262 pages

(Translation *In Extenso*)

Studying military psychology in Serbia is longer than one century. Probably the first officer in the Kingdom of Serbia who tried to deal with matters and problems of this psychological discipline in a competent manner was Todor Pavlović, whose early death in the First World War prevented his leaving a deeper trace in our science (Kajtez, Starčević, 2021). In a brief period between the Second Balkan War and the First World War, Pavlović wrote and published a book entitled *From the Psychology of Combat* (Pavlović, 1914). In the book, this officer with the doctoral degree acquired at Sorbonne and full professor of military pedagogy at the Military Academy in Belgrade studied the phenomena of fear and panic, motivation for combat and the effect of belief in victory on the outcome of a battle. However, from the overview of the development of military psychology among Serbs, it can be seen that the strength of that development fluctuated. The rapid rise of military psychology from the era of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, visible by the large number of research studies, scientific articles and books, was stopped in the breakup of the state and the civil war, accompanied by the narrowing opportunities for financing research and by the decreasing number of psychologists employed in the army. In addition, military psychology was predominantly studied at military academies, and it is quite logical that the reduction to one military academy, without a separate department for military psychology, also largely reduced the scientific potential for dealing with this applied branch of psychology.

The important tradition of military psychology and the understanding of the importance of this subject to the officer profession, however, have persisted. Let us point only to one reason: according to the classic understanding of war, for example that of

¹ srdjan.starcevic@vs.rs

Prussian General Karl von Clausewitz, war is an act of power, but also a conflict of two wills (Clausewitz, 1951, pp. 41–44). Since will may be imposed by force, and also destroyed, weakened, decomposed, reined on the basis of actions intended to cause an effect on people, their attitudes, feelings and behaviours, it is completely clear why it is important to understand psychological warfare. The information-technological revolution has changed the society, creating at the junction of new information technologies and new organizational logic – networks, a new type of society, called information society by Manuel Castells. In the new type of society, economy, politics and culture are substantially modified, primarily on the basis of the change in communication (Castells, 2018). These changes and their effect on psychological warfare have not been systematically studied so far in domestic military psychology. Jelena Petrović's monograph *Military Psychology and Psychological Warfare: Achievements and Perspectives*, published by the Institute for Serbian Culture Priština – Leposavić last year, is the first scientific book in Serbian that relevantly, competently and systematically considers contemporary phenomena and problems of psychological warfare in the second decade of the 21st century.

The book has a preface and seven chapters, but it is basically divided into two parts.

In the first part, the author explores military psychology, its definition, goals, tasks, formation, development in the world and in Serbia, modern trends in military psychology and its application and achievements in war. Although military psychology deals with a wide spectre of topics, from professional selection and classification of military personnel, motivation and social perception to ergonomics and behaviour of man in war, of particular interest are the author's observations about psychological warfare. Plenty of time passed from ancient Taoist wisdom, according to which the enemy should be beaten with no combat, to the formation of military psychology. In the distant past, the processing of the enemy's desire for combat was based on experience, intuition and common sense of rulers, army leaders and their advisers and associates. In modern times, psychological methods and techniques are used for this purpose, so (psychological) warfare entails a scientific base.

In the second and more extensive part, the author presents to the reader forms and specific features of psychological warfare (with a special overview of the types of actions in psychological warfare), the facts about the possibilities of applying psychological warfare, as well as the methods of protection from the effects of psychological warfare at individual and institutional levels. In her opinion, traditional instruments of psychological warfare (leaflets, posters, billboards, graffiti, slogans), including the tested and well-known forms of psychological warfare (propaganda, rumours, misinformation) are still present and usable, but they have also been supplemented, modified and empowered by the development of new information technologies. In Jelena Petrović's monograph, space is provided for all the novelties brought by the information-technological revolution. Those are, to name only the most important ones: the possibility of applying social media in psychological warfare, the use of fake news, funny contents from the internet (memes), citizen journalism, spinning and astroturfing. That is why it is perfectly right to say that this book brings our military psychology to the present time when it comes to psychological warfare. The author thinks that modern trends and achievements in geopolitics, military science, informatics, cybernetics and psychology are likely to lead to further branching, or even complete separation of various forms of psychological warfare.

In this part of the book, the author also explores psychological warfare as a discourse of the conspiracy theory. This is a rare example in our scientific literature where attention is dedicated to conspiracy theories as a relatively frequent and resilient narrative with a great potential “for maintaining or establishing power, even in the form of a primitive myth about invincibility and the general belief in the strength of an army, state or nation”, as well as an important social function (Petrović, 2021, p. 191). Based on the relevant literature, the author’s observations, derived from the facts and guided by strong logic, keep the provocative power gained from the current feature and nature of the topic.

The publisher did its best to engage seven reviewers for this monograph, including three reviewers from the ranks of the Serbian Army, which is an excellent recommendation to the readers who deal with the theory or practice of military science and need findings about the achievements and perspectives of military psychology for the purpose of devising new military strategies and tactics. The author’s broad understanding of psychological warfare, however, is also an invitation to the scientists from other disciplines to delve into reading this book, and perhaps to perceive the same topic from their own perspectives, and then publish those observations in some future studies.

REFERENCES//ЛИТЕРАТУРА

- Castells, M. (2018). *The Rise of the Network Society*. Beograd: Službeni glasnik. [In Serbian]
- Kajtez, I., Starčević, S. (2021). Todor Pavlović’s social ideas. *Sociološki pregled* 55 (3), 908–929. DOI: [10.5937/socpreg55-33267](https://doi.org/10.5937/socpreg55-33267)
- Klauswitz, K. von (1951). *On War*. Beograd: Vojno delo. [In Serbian]
- Pavlović, T. (1914). *From the Psychology of Combat, with Examples from our most recent Wars*. Beograd: Štamparija “Dositije Obradović”. [In Serbian]
- Petrović, J. (2021). *Military Psychology and Psychological Warfare: Achievements and Perspectives*. Leposavić: Institut za srpsku kulturu Priština – Leposavić. [In Serbian]